

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY

CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Gamburg, Germany, 2026 Issue 2

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Gamburg, 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

Yoshlar orasidagi deviant xatti-harakatlar va zo‘ravonlik: konseptual yondashuvlar

Abdualilov Bekzod

Guliston davlat universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Tel: +998504440244 abdualilovb483@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar orasida uchraydigan deviant xatti-harakatlar va zo‘ravonlik holatlarining mohiyati, turlari va ularni izohlovchi asosiy sotsiologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, bu holatlarning yuzaga kelish omillari va ularning oldini olishga doir strategiyalar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: deviant xatti-harakatlar, zo‘ravonlik, yoshlar, sotsiologik nazariyalar, ijtimoiy nazorat, ijtimoiylashuv, anomiya.

Аннотация: В данной статье анализируются сущность и основные виды девиантного поведения и проявлений насилия среди молодежи, а также ключевые социологические подходы, объясняющие данные явления. Кроме того, рассматриваются факторы возникновения этих процессов и стратегии по их профилактике.

Ключевые слова: девиантное поведение, насилие, молодежь, социологические теории, социальный контроль, социализация, anomia.

Abstract: This article analyzes the nature and main types of deviant behavior and violence among young people, as well as the key sociological approaches that explain these phenomena. Additionally, it examines the factors that contribute to their emergence and strategies aimed at preventing such behaviors.

Key words: deviant behavior, violence, youth, sociological theories, social control, socialization, anomie.

Zamonaviy jamiyatda yoshlar orasidagi deviant (normadan chetga chiqadigan) xatti-harakatlar va zo‘ravonlik muammolari tobora keskinlashib bormoqda. Bu holat nafaqat yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga, balki butun ijtimoiy tizimga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Yoshlar jamiyatning eng faol va nozik qatlamlaridan biri bo‘lib, ularning ijtimoiy muhitda tutgan o‘rni, ular namoyon qiladigan xatti-harakatlar jamiyatning hozirgi holati va kelajagi haqida ma‘lumot beradi. Shu sababli, yoshlar orasida uchraydigan deviant xatti-harakatlar va ayniqsa, zo‘ravonlik holatlarini o‘rganish nafaqat sotsiologik, balki ijtimoiy, axloqiy va siyosiy ahamiyatga ham ega.

Deviant xatti-harakatlar va zo‘ravonlik tushunchasi: Deviant xatti-harakatlar deganda jamiyat tomonidan qabul qilingan me‘yor va qadriyatlarga zid bo‘lgan, salbiy oqibatlariga olib keluvchi xatti-harakatlar tushuniladi. Yoshlar orasida bu turdagi xatti-harakatlar o‘z ifodasini jinoyat, vandalizm, narkotik vositalardan foydalanish, maktab yoki oliy ta‘lim muassasalarida tartibsizliklar ko‘rinishida namoyon bo‘ladi.

Zo‘ravonlik esa, deviant xatti-harakatlarning eng xavfli shakllaridan biri bo‘lib, jismoniy yoki ruhiy zarar yetkazishga qaratilgan faoliyatdir. Yoshlar

zo‘ravonligi ko‘pincha guruhli holatda, maktab zo‘ravonligi (bullying), jinsiy zo‘ravonlik, oilaviy yoki mahalliy ziddiyatlar shaklida kuzatiladi[2].

Deviatsiya va zo‘ravonlikning konseptual yondashuvlari

Yoshlar deviant xatti-harakatlarini izohlashda bir necha konseptual yondashuvlar mavjud: **Deviatsiya nima?** Deviatsiya (lat. *deviatio* – „chetlashish“) – bu jamiyat tomonidan belgilangan ijtimoiy me‘yorlar, qoidalar, axloqiy talablar va huquqiy normalardan og‘uvchi har qanday xatti-harakatdir.

Deviatsiyaning ijtimoiy mohiyati - Deviatsiya jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, iqtisodiy holati, madaniyati, qadriyatlari va boshqaruv tizimi bilan bevosita bog‘liq. Har qanday jamiyatda me‘yorlar mavjud bo‘lganidek, ulardan og‘ishlar ham muqarrar. **Deviatsiya ijobiy va salbiy bo‘lishi mumkin** - **Ijobiy deviatsiya** – jamiyat taraqqiyoti, innovatsiya, yangilik kiritish uchun asos bo‘ladigan ijtimoiy me‘yorlardan ijobiy chekinishlar. Masalan: *kashfiyotlar, ijodiy g‘oyalar, me‘yorlarni yangilashga qaratilgan xatti-harakatlar*. **Salbiy deviatsiya** – jinoyat, giyohvandlik, zo‘ravonlik, korruptsiya, axloqsizlik kabi jamiyat uchun zararli xatti-harakatlar.

A.I.Kravchenko tomonidan deviant va delikvent xulq-atvorining o‘zaro farqlanishi quyidagicha ifodalanadi: deviant va delikvent xulq-atvor bu me‘yoriy xulq-atvordan og‘ishning 2 shaklidir. Bunda birinchi shakl nisbatan kam ahamiyatga ega bo‘lib, ikkinchisi mutlaq va sezilarlidir. Delikvent xulq-atvor qilmishlari ular bevosita yo‘l bilan taqib qilinishiga qaraganda keng ko‘lamdagi spektrni o‘z ichiga qamrab oladi. Ushbu ko‘rinishda xulq-atvorning ko‘plab turli xil shakllari hatto agar xulq-atvor o‘ziga xos tarzdagi huquqiy me‘yorlarga qarshi xususiyatlarga ega bo‘lmasada ijtimoiy jazoga mahkum qilinishi yoki tahqirlanishi mumkin, bu ko‘rinishdagi xulq-atvor shakllariga misol sifatida haqoratlar, “ahmoqona to‘da”ga qo‘shilish, odatga aylanmagan tarzdagi mastlik holatlari kabilarini ko‘rsatib o‘tish mumkin. Bunday holatlarda bola boshqarib bo‘lmaydigan darajaga ham yetib kelishi mumkin.

Struktural-funksionalizm va anomiya nazariyasi: E. Dyurkgeym (Émile Durkheim) va R. Mertonning (Robert Merton) nazariyalariga ko‘ra, deviantlik ijtimoiy tizimda me‘yorlarning zaiflashuvi natijasida yuzaga keladi. Mertonning “anomiya” konsepsiyasi shuni ko‘rsatadiki, jamiyatda maqsadlar mavjud, biroq ularni erishish vositalari barcha uchun teng bo‘lmaydi. Bu esa yoshlarni noqonuniy yo‘llar orqali maqsadga erishishga undaydi[3].

Ijtimoiy o‘rganish nazariyasi: A. Bandura va R. Akers kabi olimlar fikricha, deviant xatti-harakatlar o‘rganilgan modelga asoslanadi. Yoshlar oilada, do‘stlar orasida yoki ommaviy axborot vositalarida tajovuzkorlikni kuzatib, o‘zida uni shakllantirishi mumkin[4].

Ijtimoiy tamg‘alash nazariyasi: bu shaxsning xatti-harakatiga bo‘lgan ijtimoiy reaksiyalar uning o‘zini o‘zi anglashiga ta’sir qilishi va keyingi og‘ishlarga olib kelishi mumkinligini ko‘rsatadi. Agar shaxslar, ayniqsa, jinoiy adliya tizimi kabi institutlar tomonidan salbiy yorliqlangan bo‘lsa, bu stigma, ijtimoiy

izolyatsiya va ikkilamchi og'ish deb ataladigan tsiklga olib kelishi mumkin, bu yerda ular yorliqni o'zlashtirishni va shunga muvofiq harakat qilishni boshlaydilar.

H. Becker bu nazariyada deviantlik subyektga tashqi tamg'a qo'yilishi natijasida shakllanishini ta'kidlaydi. Masalan, bir marta intizomsizlik qilgan yoshga "muammo keltiruvchi bola" deb baho berilsa, u bu tamg'aga mos harakat qilishi mumkin [5].

Konflikt yondashuvi - Bu yondashuv Karl Marksga borib taqaladi. Unda zo'ravonlik va deviantlik jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik va ierarxik kuch munosabatlari bilan izohlanadi. Past tabaqadagi yoshlar o'z e'tirozini huquqbuzarlik orqali bildiradi [6].

Deviantlik va zo'ravonlikning omillari: Yoshlar orasida deviant xatti-harakatlar va zo'ravonlikka olib keluvchi asosiy omillar quyidagilar: Ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik: kambag'allik, ishsizlik va resurslarga cheklangan kirish imkoniyati [7]; Oilaviy muhit: nazoratning yetishmasligi, zo'ravonlik yoki e'tiborsizlik mavjudligi [8]; Do'stlar guruhi va subkultura: salbiy ta'sir ko'rsatuvchi tengdoshlar bosimi [9]; Axborot vositalari va internet: zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi kontent [10]; Ta'lim muassasalaridagi muammolar: zo'ravonlikka qarshi yetarli choralar yo'qligi.

Profilaktika va yechimlar. Deviant xatti-harakatlar va zo'ravonlikka qarshi quyidagi choralar samarali bo'lishi mumkin: **Ijtimoiy-profilaktik choralar** - Oilaviy muhitni mustahkamlash. Salbiy oilaviy sharoit – zo'ravonlikning eng asosiy omillaridan biri. Shuning uchun ota-onalar uchun treninglar, psixologik maslahatlar, ijtimoiy xizmatlarni kuchaytirish muhim. Maktab va mahallalarda ijtimoiy monitoring - O'quvchilar o'rtasida nizolarni erta aniqlash, psixologlar faoliyatini mustahkamlash, "ishonch qutilari", anonim so'rovnomalar o'tkazish. Axborot tarbiyasi - Internetdagi salbiy kontent, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi materiallardan himoya qilish; media savodxonligini oshirish.

Psixologik yordam va reabilitatsiya choralar: Risk guruhidagi yoshlar bilan individual ishlash. Deviant xulqqa moyil, tajovuzkor yoki travma olgan yoshlar bilan psixologik maslahatlar olib borish. Konfliktlarni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish. - Treninglar, rolli o'yinlar yordamida agressiyaning tinch yo'l bilan hal etilishi o'rgatiladi. Zo'ravonlik qurbonlari uchun reabilitatsiya markazlari - Psixologik yordam, huquqiy yordam, tibbiy qo'llab-quvvatlash.

Huquqiy choralar: Zo'ravonlikka qarshi qat'iy qonunchilik. Oiladagi zo'ravonlik, bolalar va ayollarga nisbatan zo'ravonlik bo'yicha aniq chora-tadbirlar va javobgarlik mexanizmlari. **Huquqni muhofaza qiluvchi organlar malakasini oshirish** - Profilaktika inspektorlarini ijtimoiy psixologiya, kommunikatsiya va vositachilik bo'yicha o'qitish. **Majburiy reabilitatsiya dasturlari.** Zo'ravonlik sodir etgan shaxslarni psixokorreksion dasturlarga jalb qilish.

Ta'lim va tarbiyaviy choralar: Maktablarda psixologik tarbiya darslarini kuchaytirish - Empatiya, tolerantlik, o'zini boshqarish, stressni yengish kabi mavzularni o'qitish. Sport va madaniy faoliyatlarni rivojlantirish - Bo'sh vaqtni

samarali tashkil qilish deviant xulq oldini oladi. Ota-onalar bilan olib boriladigan pedagogik ishlar - Oilaviy tarbiya bo'yicha seminarlar, suhbatlar.

Ijtimoiy-iqtisodiy choralar: Yoshlar bandligini ta'minlash - Ishsizlik – deviant xatti-harakatlarning asosiy sabablaridan biri. Kasb-hunar o'rgatish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, Ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish - Kambag'allik, daromadlar tengsizligi, ta'limdan chetda qolish zo'ravonlik darajasini oshiradi. Mahallalarda ijtimoiy faoliyatni kengaytirish. Yoshlar markazlari, sport maydonchalari, bepul to'garaklar.

Jamiyatda ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash: Sog'lom ijtimoiy muhit yaratish - Birdamlik, hamjihatlik, hurmat va bag'rikenglik qadriyatlarini targ'ib qilish, Diniy va ma'naviy targ'ibotning ijobiy roli. Zo'ravonlikni rad etuvchi fikrlarni targ'ib qilish.

Xulosa. Yoshlar orasidagi deviant xatti-harakatlar va zo'ravonlik jamiyat barqarorligiga tahdid soluvchi muhim ijtimoiy muammo hisoblanadi. Uni faqat jazolash orqali emas, balki chuqur ijtimoiy-sotsiologik tahlil asosida tushunish va oldini olish mumkin. Nazariy yondashuvlar bu muammoga turli burchaklardan qarash imkonini beradi va har bir holatni individuallashtirilgan tarzda baholashni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (snoskalar)

1. Soliyeva Maqsuda Azamat qizi (2024). YOSHLARDA DEVIANT XULQ-ATVORNING PROFILAKTIKASI. TADQIQOTLAR jahon ilmiy-metodik jurnali 37-son 8-qism
2. Giddens, A. (2006). Sociology. Polity Press.
3. World Health Organization. (2002). World report on violence and health.
4. Merton, R.K. (1938). "Social Structure and Anomie". American Sociological Review.
5. Akers, R.L. (1998). Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance.
6. Becker, H. (1963). Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance.
7. Quinney, R. (1970). The Social Reality of Crime.
8. UNICEF (2021). Youth at Risk: Addressing the needs of vulnerable adolescents.
9. Hirschi, T. (1969). Causes of Delinquency.
10. Cloward, R. & Ohlin, L. (1960). Delinquency and Opportunity.
11. Strasburger, V.C., Wilson, B.J., & Jordan, A.B. (2013). Children, Adolescents, and the Media.